

Научно удружење за развој српских студија, Нови Сад
(Association for the Development of Serbian Studies, Novi Sad)

SERBIAN STUDIES RESEARCH

Год. 12 / Vol. 12
Бр. 1 / No. 1
2021

Нови Сад, 2021

Год. 12, бр. 1, 2021.

Издавач

Научно удружење за развој српских студија (НУРСС), Нови Сад

Адреса

Стевана Христића 19, 21000 Нови Сад
тел.: +381 65 641 3628; факс: +381 21 6396 488
email: serbian_studies@hotmail.com

Уредништво

Борис Булатовић (*главни и одговорни уредник*), Универзитет у Вроцлаву (Пољска)
Томислав Лонгиновић, Универзитет у Висконсину, Медисон (САД)
Горан Максимовић, Универзитет у Нишу (Србија)
Слободан Владушић, Универзитет у Новом Саду (Србија)
Персида Лазаревић Ди Ђакомо, Универзитет „Габријеле д’Анунцио” у Кјетију–Пескари (Италија)
Слободанка Владив-Гловер, Монаш универзитет, Мелбурн (Аустралија)
Ала Татаренко, Национални универзитет „Иван Франко” у Лавову (Украјина)
Слободан Антонић, Универзитет у Београду (Србија)
Татјана Тапавички Дуроњић, Универзитет у Бањој Луци (Босна и Херцеговина)
Мотоки Номаћи, Хокаидо Универзитет, Сапоро (Јапан)

УДК

008/009+3+8

Индексирање часописа у базама података

EBSCO Publishing (база пуног текста)

Serbian Studies Research излази једном годишње. Сви научни радови достављени редакцији пролазе кроз строг процес стручне и научне провере заснован на иницијалном прегледу у редакцији и обострано анонимној спољној рецензији.

Издавање ове публикације финансијски је подржано од стране Министарства културе и информисања и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Vol. 12, No. 1, 2021

Publisher

Association for the Development of Serbian Studies, Novi Sad

Editorial Address

Stevana Hristića 19, 21000 Novi Sad, Serbia
tel.: +381 65 641 3628; fax: +381 21 6396 488
email: serbian_studies@hotmail.com

Editorial Board

Boris Bulatović (*editor-in-chief*), University of Wrocław (Poland)
Tomislav Longinović, University of Wisconsin, Madison (USA)
Goran Maksimović, University of Niš (Serbia)
Slobodan Vladušić, University of Novi Sad (Serbia)
Persida Lazarević Di Giacomo, Gabriele d'Annunzio University of Chieti–Pescara (Italy)
Slobodanka Vladiv-Glover, Monash University, Melbourne (Australia)
Alla Tatarenko, Ivan Franko National University of L'viv (Ukraine)
Slobodan AntoniĆ, University of Belgrade (Serbia)
Tatjana Tapavićki Duronjić, University of Banja Luka (Bosnia and Herzegovina)
Motoki Nomachi, Hokkaido University, Sapporo (Japan)

Journal Description

Serbian Studies Research provides scholarly articles in the fields of Serbian linguistics and literature, international relations, cultural studies, history, sociology, political science, economics, geography, demography, social anthropology, administration, law, and natural sciences, as they relate to the human condition.

Annual Membership

Institutional: 45 usd (including subscription)
Individual: 15 usd (including subscription)

Peer Review Policy and Frequency

All research articles in this journal have undergone rigorous peer-review process, based on initial editor screening and anonymized refereeing by at least two anonymous referees. Serbian Studies Research is published annually.

Indexing and Abstracting Information

EBSCO Publishing (full-text database)

САДРЖАЈ

НАУЧНИ ЧЛАНЦИ

Др Бењамин Ф. Хекић

Историјски институт, Београд (Србија)

СИГИЛОГРАФСКИ ОБРАСЦИ СРПСКИХ ДЕСПОТА ПОСЛЕ 1459:
ОД СРПСКИХ СУВЕРЕНА ДО УГАРСКИХ МАГНАТА 15

Др Мирослав С. Филиповић

Универзитет у Новом Саду (Србија)

ЈОВАН СУБОТИЋ КАО УРЕДНИК СРПСКОГ ЛЕТОПИСА 47

Др Младен З. Ђуричић

Универзитет у Новом Саду (Србија)

СВЕДОЧАНСТВА МИЛАНА САВИЋА О ЛАЗИ КОСТИЋУ 79

Др Дејан Ајдачић

Универзитет у Гдањску (Пољска)

МОНИ ДЕ БУЛИ ИСКОСА 93

Др Славица О. Гароња Радованац

Универзитет у Крајеву (Србија)

ПУТОПИС ЈЕЛЕНЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ СЕДАМ МОРА И ТРИ ОКЕАНА
(1940) ИЛИ „ПУТ ОКО СВЕТА” У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ
ПУТОПИСНЕ КЊИЖЕВНОСТИ 113

Др Маријана Терић

Универзитет у Новом Саду (Србија)

НОНСЕНСИ И ПРОВОКАЦИЈЕ У ПРОЗИ САВЕ ДАМЈАНОВА:
КРИТИЧКО-РЕЦЕПЦИЈСКИ ОСВРТ НА АУТОПОЕТИЧКЕ ПРИНЦИПЕ
ИСТРАЖИВАЊА САВРШЕНСТВА И КОЛАЧА, ОБМАНА, НОНСЕНСА 153

Др Марија Јефtimiјевић Михајловић

Институт за српску културу – Приштина/Лейосавић (Србија)

О ЈУРОДИВОСТИ, САЗНАЊУ И СТРАДАЊУ: ЈЕДАН ЖЕНСКИ ЛИК
У РОМАНУ ПЕТРУША И МИЛУША ПЕТРА САРИЋА 165

Др Зденка Д. Валент Белић

Универзитет Коменској у Брајислави (Словачка)

СЛИКА СРБА У ПУТОПИСИМА ИЗ 16. ВЕКА КАО ДЕО СЛОВАЧКОГ
КЊИЖЕВНОГ КОНТЕКСТА 181

Др Димитрис Петалас / Dimitris Petalas

*Хеленско друштво фолклориста, Атина (Грчка) / Griechische Gesellschaft für
Volkskunde, Athen (Griechenland)*

НИБЕЛУНШКИ МОТИВ У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ПРИПОВЕЦИ „У
ЛАЖИ СУ КРАТКЕ НОГЕ” / DAS MOTIV DES NIBELUNGENLIEDS IN
SERBISCHEN VOLKSERZÄHLUNG „DIE LÜGE HAT KURZE BEINE” 193

Др Филип Ж. Крчмар

Историјски архив Зрењанин (Србија)

БАНАТСКИ ОДЈЕЦИ РИЗОРЂИМЕНТА: ДРУГИ РАТ ЗА УЈЕДИЊЕЊЕ
И НЕЗАВИСНОСТ ИТАЛИЈЕ (1859) И ЊЕГОВИ УТИЦАЈИ НА БАНАТ ... 199

Др Гордана И. Залад / Gordana I. Zalad

Универзитет у Београду (Србија) / University of Belgrade (Serbia)

КОНТЕКСТУАЛНА АНАЛИЗА НАСЛОВА О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ
У ТАЈМ МАГАЗИНУ ОД 2000–2013. / CONTEXTUAL ANALYSIS OF
HEADLINES ON KOSOVO AND METOHA IN TIME MAGAZINE
DURING 2000–2013 257

Др Ана С. Ракић / Ana S. Rakić

*Галерија ликовне уметности поклон збирка Рајка Мамузића, Нови Сад
(Србија) / Gallery of Fine Arts Gift Collection of Rajko Mamuzić, Novi Sad (Serbia)*

КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА СЦЕНА БЕОГРАДА И НОВОГ САДА У
ПОСЛЕРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ НАСТАНКА
ГАЛЕРИЈЕ ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ ПОКЛОН ЗБИРКЕ РАЈКА
МАМУЗИЋА У НОВОМ САДУ / ART AND CULTURE IN POST-WAR
BELGRADE AND NOVI SAD: A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE
ORIGIN OF THE GALLERY OF FINE ARTS GIFT COLLECTION OF RAJKO
MAMUZIĆ IN NOVI SAD 275

Др Александар М. Гајић

Институт за европске студије, Београд (Србија)

КЛИШЕ СТРАХА: ИНДИВИДУАЛНЕ И ДРУШТВЕНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ
ХОРОР НАРАТИВА 295

Др Јакуб Борнио

Универзитет у Вроцлаву (Пољска)

ИЗРАЕЛСКО-УКРАЈИНСКИ ОДНОСИ ПОСЛЕ ЕВРОМАЈДАНА: ХОЛОКАУСТ И НОВИ УКРАЈИНСКИ ИДЕНТИТЕТ У КОНТЕКСТУ ЕВРОПСКИХ АСПИРАЦИЈА УКРАЈИНЕ 307

Др Љубиша Б. Васиљевић

Народни музеј Крушевац (Србија)

ПРВА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА И РЕКОНСТРУКЦИЈА КРУШЕВАЧКОГ ГРАДА (1961–1971) У СВЕТЛУ ИЗВЕШТАВАЊА ШТАМПАНОГ НЕДЕЉНИКА ПОБЕДА 325

ПРИКАЗИ

Др Јана М. Алексић

Инстиџиуи за књижевност и уметност, Београд (Србија)

ДОАКАТИ АЖДАЈИ ИЛИТИ НЕЗАОБИЛАЗАН ПРИЛОГ ДЕКОЛОНИЗАЦИЈИ СРПСКЕ КУЛТУРНЕ САМОСВЕСТИ (Слађана Илић, *Зло у књижевности и култури: колонијални ум српске транзиције*, Catena mundi, Београд, 2021, 238 стр.) 351

Драгана Обрадовић

Библиотека Мајнице српске, Нови Сад (Србија)

СИТАН ВЕЗ ИСПРЕПЛЕТЕН ОД ПОЕЗИЈЕ ПЕРЕ ЗУБЦА У БИБЛИОГРАФИЈИ ГОРДАНЕ ЂИЛАС (Гордана Ђилас, *Библиографија Пере Зубца (1962–2020)*, Матица српска – Архив Војводине, Нови Сад, 2021, 498 стр.) 359

НЕКРОЛОЗИ

IN MEMORIAM – Проф. др Александар Петров (*др Светлана Шећковић*) 363

IN MEMORIAM – Проф. др Александар Јовановић (*др Петар Пијановић*) 365

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ 367

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS 371

CONTENTS

ARTICLES

Benjamin F. Hekić, PhD

Institute of History, Belgrade (Serbia)

SIGILLOGRAPHIC PATTERNS OF SERBIAN DESPOTS AFTER 1459: FROM
SERBIAN SOVEREIGNS TO HUNGARIAN MAGNATES 15

Miroslav S. Filipović, PhD

University of Novi Sad (Serbia)

JOVAN SUBOTIĆ AS EDITOR OF THE PERIODICAL *LETOPIS MATICE*
SRPSKE 47

Mladen Z. Đuričić, PhD

University of Novi Sad (Serbia)

TESTIMONIES OF MILAN SAVIĆ ABOUT LAZA KOSTIĆ 79

Dejan Ajdačić, PhD

University of Gdańsk (Poland)

MONNY DE BOULLY OVERSIDE 93

Slavica O. Garonja-Radovanac, PhD

University of Kragujevac (Serbia)

TRAVELOGUE OF JELENA DIMITRIJEVIĆ *SEVEN SEES AND THREE*
OCEANS (1940) OR “JOURNEY AROUND THE WORLD” IN THE
CONTEXT OF CONTEMPORARY LITERATURE OF TRAVELS 113

Marijana Terić, PhD

University of Novi Sad (Serbia)

NONSENSES AND PROVOCATIONS IN SAVA DAMJANOV’S PROSE:
CRITICAL-RECEPTION REVIEW OF THE AUTOPOETIC PRINCIPLES
OF *EXPLORING PERFECTION AND CAKES, DECEPTION, NONSENSE* 153

Marija Jeftimijević Mihajlović, PhD

Institute for Serbian Culture – Priština/Leposavić (Serbia)

ON FOOLISHNESS FOR CHRIST, COGNITION AND SUFFERING:

ONE FEMALE CHARACTER IN NOVEL *PETRUŠA AND MILUŠA*

BY PETAR SARIĆ 165

Zdenka D. Valent Belić, PhD

Comenius University in Bratislava (Slovakia)

IMAGE OF SERBS IN 16TH CENTURY TRAVELOGUES AS PART OF THE

SLOVAK LITERARY CONTEXT 181

Dimitris Petalas, PhD

Hellenic Folklore Society, Athens (Greece)

A *NIBELUNGENLIED*-MOTIF IN A SERBIAN FOLKTALE “LIE HAS

SHORT LEGS” 193

Filip Ž. Krčmar, PhD

Historical Archives of Zrenjanin (Serbia)

BANAT AND THE RISORGIMENTO: SECOND ITALIAN WAR OF
INDEPENDENCE (1859) AND ITS EFFECTS ON THE REGION OF

BANAT 199

Gordana I. Zalad, PhD

University of Belgrade (Serbia)

CONTEXTUAL ANALYSIS OF HEADLINES ON KOSOVO AND

METOHIA IN *TIME* MAGAZINE DURING 2000–2013 257

Ana S. Rakić, PhD

Gallery of Fine Arts Gift Collection of Rajko Mamuzić, Novi Sad (Serbia)

ART AND CULTURE IN POST-WAR BELGRADE AND NOVI SAD: A

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE ORIGIN OF THE GALLERY OF

FINE ARTS GIFT COLLECTION OF RAJKO MAMUZIĆ IN NOVI SAD 275

Aleksandar M. Gajić, PhD

Institute of European Studies, Belgrade (Serbia)

CLICHÉ OF FEAR: INDIVIDUAL AND SOCIAL IMPLICATIONS OF

HORROR NARRATIVE 295

Jacub Bornio, PhD

University of Wrocław (Poland)

ISRAELI-UKRAINIAN RELATIONS AFTER EUROMAIDAN – THE
HOLOCAUST AND THE NEW UKRAINIAN IDENTITY IN THE CONTEXT
OF THE EUROPEAN ASPIRATIONS OF UKRAINE 307

Ljubiša B. Vasiljević, PhD

National Museum Kruševac (Slovakia)

FOREIGN FIRST ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AND RECONSTRUCTION
OF THE CITY OF KRUSEVAC (1961–1971) IN THE LIGHT OF
WEEKLY NEWSMAGAZINE POBEDA REPORTING 325

REVIEWS

Jana M. Aleksić, PhD

Institute for Literature and Arts, Belgrade (Serbia)

DOAKATI AŽDAJI ILITI NEZAIBILAZAN PRILOG DEKOLONIZACIJI
SRPSKE KULTURNE SAMOSVESTI (Slađana Ilić, *Zlo u književnosti i kulturi:
kolonijalni um srpske tranzicije*, Catena mundi, Beograd, 2021, 238 pages) 351

Dragana Obradović

Matica Srpska Library, Novi Sad (Serbia)

SITAN VEZ ISPREPLETEN OD POEZIJE PERE ZUBCA U BIBLIOGRAFIJI
GORDANE ĐILAS (Gordana Đilas, *Bibliografija Pere Zubca (1962–2020)*,
Matica srpska – Arhiv Vojvodine, Novi Sad, 2021, 498 pages) 359

OBITUARIES

IN MEMORIAM – Prof. dr Aleksandar Petrov (*dr Svetlana Šeatović*) 363

IN MEMORIAM – Prof. dr Aleksandar Jovanović (*dr Petar Pijanović*) 365

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ 367

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS 371

UDC 821.163.41-31.09 Sarić P.
Оригинални научни рад

Др Марија Јефтимијевић Михајловић¹
Институт за српску културу – Приштина (Лепосавић)
Србија

О ЈУРОДИВОСТИ, САЗНАЊУ И СТРАДАЊУ

(Један женски лик у роману *Пејруша и Милуша* Петра Сарића)

Апстракт: У раду се анализира Сарићев особен лик Милуше из романа *Пејруша и Милуша*, који је у целокупном опусу овог књижевника пре свега скренуо пажњу својом изванредном композицијом и стилем. Уносећи елементе магијског реализма, фантастичног, ирационалног и сомнабулног, Сарић је у овом нетипичном женском лику указао и на онтолошку везу сазнања и страдања, јуродивости и трагичности, чиме је потврдио статус творца великих књижевних ликова.

Кључне речи: Петар Сарић, *Пејруша и Милуша*, поетика, трагично, фантастично, ирационално, анимистичко, страх

У богатом романијерском опусу Петра Сарића, кога чини осам романа (*Велики ахавски њири* [1972], *Суџра сџиже Госџодар I и II* [1979. и 1981], *Дечак из Ласџве* [1986], *Пејруша и Милуша* [1990], *Сџрах од свеџлосџи* [2005], *Сара* [2008], *Миџрова Америка* [2012] и *Клобук* [2021]), роман *Пејруша и Милуша* заузима истакнуто место, и то пре свега захваљујући својој нетипично структурисаној причи у два гласа – мајчином и ћеркином, над којом је трећа, *меџајрича*, коју гради више глас читаоца него самог приповедача. И у књижевној критици, овај роман је посебно истицан због својих стилских и композиционих квалитета.

Објављен свега неколико година након *Дечака из Ласџве*, роман *Пејруша и Милуша* тематски се креће у оквирима који су већ успостављени у претходним романима. Али, док се у роману *Дечак из Ласџве* Сарић није до краја изборио са изазовима наративних замки, па се гласови његових протагониста нису слили у хармонично приповедање, чија би магија очарала читаоца, дотле је роман *Пејруша и Милуша* постављен као концептуална

¹ mjmihajlovic@gmail.com; Marija Jeftimijević Mihajlović, Institute for Serbian Culture – Priština (Leposavić), Serbia

прича о причи, чиме је Сарић, у композиционом смислу, написао свој најуспелији роман.²

Основни мотив романа *Петруша и Милуша* открива мало познате слојеве нашег патријархално-фолклорног менталитета. Уместо уобичајених и у нашој књижевној традицији очекиваних „мушких тема”, Сарић даје реч двома женама, у чијим је причама обликована драма живота, дубоко понирући у њихове личне драме и тематизујући њихове интимне кризе. Прича романа је занимљива и провокативна, а висока драмска тензија произлази из међусобних односа два његова доминантна књижевна лика, мајке Петруше и њене ћерке Милуше, које у одвојеним композиционим целинама излажу своје приче о догађајима који су одредили њихову животну, али и романескнудину судбину у књизи.

Како је и на почетку наглашено, највећи квалитет романа огледа се у *сѝрукѝури* која није само специфичност формалне природе него унапред испланиран образац истицања основног моралног сукоба и изразитости њихових трагичних последица, премда се чини да је примарна вредност овог романа обнова психолошког обрасца обликовања женских ликова под деспотијом патријархалности. То структурно *двогласје* у функцији је изразито интензивирањем позиционог начина приповедања. Наизменичне приче мајке Петруше (којих је тринаест) и ћерке Милуше (дванаест) истовремено су „интегрални делови приповедачког гласа”, чија је „хомофона функција конститутивни елемент романа”³. То се посебно огледа у деоницама којима се роман отвара („Пре приче”) и затвара („После приче”). Две приче, мајчина и ћеркина, међусобно се допуњавају и прожимају, јер једна другој служе као оквир и основа. Нити би Петрушина прича била потпуна да није преломљена у причи њене ћерке, нити би Милушина прича, ма колико да је обележена несрећом и трагедијом, била утемељена и уверљива без оквирне мајчине приче. Из тога произлази да Сарићев роман није класичан дијалогски роман који разрешава актуелни проблем актуелног времена, већ *роман-дијалогија*, како га је назвао Сава Пенчић, који као „полифонијски роман модерног проседа тежи ка прозним обрасцима високога медитативног и интелектуалнога набоја”⁴. Један од најбољих познавалаца дела Петра Сарића, Марко Недић, истиче да је у литерарном смислу *Петруша и Милуша* најкомуникативнији и најостваренији роман Петра Сарића.⁵

² Видети: Марија Јефтимјевић Михајловић, „Значај приче и причања (структурно дво-гласје као семантички слој романа *Петруша и Милуша* Петра Сарића)”, *Башићина*, св. 42, 2017, 73–82.

³ Саша Хаџи Танчић, „Паралелна карактеризација ликова”, *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10, 1991, 1196.

⁴ Сава Пенчић, „Одабрани круг”, *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10, 1991, 1200.

⁵ Марко Недић, „Два гласа исте приче”, *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10, 1991, 1195.

Потресна прича о животу мајке Петруше и ћерке Милуше, у забаченом, скоро атавистичком пределу кршевитог црногорског села, испричана је у наизменичним контрастним поглављима (при чему су непарна поглавља Петрушина причања, а парна Милушина). Петруша – мајка, жена обузета чулношћу, еротичношћу, необуздане жеље за припадањем мушкарцу какво не налази у свом јуродивом мужу Кирилу, већ задовољење тражи у сеоским младићима, видару Јовану, Турчину Исмету и племенском старешини – кнезу Обраду. Милуша – премда девојчица, антипод је мајчиној природи, сасвим усмерена на свој унутрашњи свет, свет халуцинација, визија, свом мистичном и магијском анимизму, својој потреби за очишћењем од свега чулног и телесног. Између њих је силуета Петрушиног мужа и Милушиног оца, благог и неагресивног Кирила, који својим анимистичким доживљајем природе, биља и животиња, неодољиво привлачи свест своје ћерке Милуше до граница емотивног и психичког поистовећивања.⁶ Њихови карактери нису конципирани у психолошкој равни него су, као у класичним трагедијама, карактерна обележја њихове природе оквир и извор њихове моралне драме.⁷ Тешке животне и друштвене околности, робовање принципима и нормама заједнице у којој је хијерархија на свим нивоима строго уређена, одређују и ток живота две жене, мајке и ћерке, и њихов положај жртве и злочинца. Два женска лика су не само „типолошки обиљежене антиномије човјекове људске ситуације, него и два лица јединствене судбине злочина и казне, с тим што лик мајке стилизује драматургију земаљских страсти а лик ћерке фантазмагорична просвјетљења заумног свијета”⁸.

Петар Сарић је књижевник који је у својим романима изградио галерију несвакидашњих ликова, мучених страстима и нагонима крви, колико и жељом да се сузбије оно „људско, сувише људско” у човеку. На тој поларизацији човекове природе, тежњама да се превладају супротности и ограничења, заснована је и драмска тензија његових романа, показујући да је душа попрште највеће борбе и као таква – најпримарнија књижевна грађа. Драма појединца као вечна драма људске судбине, заснована је на онтолошком дуализму човекове природе из чега се рађа његов „метафизички немир” или „метафизички бол”⁹, као суштинско обележје његове егзистенције. Тај онтолошки дуализам Сарићевог човека назначен је самим мотоом романа, речима Чарлса Буковског:

⁶ Марија Јефтимијевић Михајловић, *Мит(о)поеџика романа Пејтра Сарића*, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2021, 231.

⁷ Никола Ковач, „Моралне димензије фолклорне прозе”, *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10, 1991, 1187.

⁸ *Истио*, 1188.

⁹ Sonja Tomović-Šundić, *Književno-antropološki portreti*, CID, Podgorica, 2006, 17.

„Да, даме и јосјодо, унуџра, овде унуџра..., заробили смо ђавола! Изложен је да га видиџте сојсџвеним очима! Помислиџте, за само један новчиџ, двадесетџ џетџ ценџиџ, можеџте уисџину видеџи ђавола..., највеџеџ џудиџника свих времена! Пораженоџ у јединоџ револуџиџи џокушаноџ на Неџу!”

На дуалитету људске природе, њеним супротностима и антагонистичким непремостивостима, као и на критици друштва грађен је роман *Петруша и Милуша*. С једне стране, Петрушин лик представља необуздану чулност, искључивост и неумереност и недостатак духовних вредности; њено живљење јесте испитивање властитих граница у домену онога што чини „земаљски живот”, при чему су дата животна и егзистенцијална ограничења извор патње и несреће. На другој страни, Милушина окренутост заумном свету, њена фикционалност, све већа удаљеност од рационалног и чулног, и све блискија веза за ирационалним и нетелесним, у контексту психологизације представља другу страну људске природе, док у контексту поетизације романа чини његов магијски и метафизички слој.¹⁰

Милушин лик грађен је на принципу бинарних опозиција у односу на лик њене мајке, али тако да је, чинећи њену супротност, допринео динамичности и особености породичне драме, уносећи елементе иреалног, фиктивног света. Уопште, Сарић је један од ретких писаца који је успео да „повуче изразиту саставну линију” између „фантазмагоричног и стварног, и измаштаног и могућег”¹¹, што ће, осим у овом роману, посебно доћи до изражаја у *Сари*. Милуша показује способност надограђивања света реалија светом иреалија. Она продира и у тајне видљивог и у тајне невидљивог света и у томе је њена неслућена снага. Њено удаљавање од реалности и приближавање оностраном кроз „игру” и причу са умрлим оцем Кирилом, отвара још једну могућност читања романа као очеве, а не кћеркине приповести. Милушина причања су хронолошки несређена, али унутар њих функционише „логика вишег реда” у којој је време релативна категорија, а „сусрети” са оцем припадају „вечности”. Сарић, иначе, време доживљава као песник.¹² Види га јединствено и целовито, као што га види и песник, али га не уопштава, универсализује или конкретизује као што је то случај у прози. У роману *Петруша и Милуша* „митско време се чини садашњим и историјско време субјективним”¹³. Али, календарско време које се претвори у *унуџрашњу коџ* која истовремено разара душу и омогућава

⁹ Марија Јефтимјевић Михајловић, *Мии(о)џоеџика романа Петру Сарића*, 265.

¹¹ Марко Неџић, „Романи Петра Сарића”, у: *Савремена срџска џроза: зборник др. 30*, Народна библџотека „Јефимија”, Трстеник, 2014, 125.

¹² *Исџо* 130.

¹³ Даница Андрејевић, „Равнотежа физике и метафизике”, *Лейџоис Маџице срџске*, год. 167, књ. 447, св. 1, 1991, 142.

сазревање мисли, „симболично означава рађање модерне романескне свести”¹⁴. Односно, митско и мистично, патријархално и исконско, телесно и духовно се тако преплићу и смењују да чине посебан систем вредности модерног романа.

Догађаји о којима Милуша говори имају мањи степен субјективности од Петрушених прича, када је реч о догађајима унутар породице или у спољном свету, јер се углавном односе на фиктиван свет унутар *свести*, док се о догађајима везаним за мајку Петрушу приповеда из позиције „спољашњег” посматрача. Њена заумна обасјања проткана су сјајем *унутрашње светлости*, што је још једна потврда Сарићеве чврсте утемељености поетике светлости. Светлост је уско повезана са *душом*, како код Милуше, тако и код ликова блиских њој. Ово схватање може се довести у везу са Демокритовим мишљењем да су душе атоми ватре, односно да је душа унутрашња светлост сваке појаве.¹⁵ Отуда бројне светлосне еманације код Сарића и оне су увек везане за душевне, племените, јуродиве природе, за *исцјављање добра* над мраком зла: „Без састанка с њим, све би пало у таму: свјетлост, која нема шта да осветли то јест коју нема шта да задржи и прекине јој путовање, не постоји”¹⁶.

Прво поглавље романа (које припада Петруши) уводи нас не само у Петрушин живот, већ и у свет њене кћерке Милуше. При томе је доминантна веза Милуше и оца Кирила од самог њеног рођења, на шта упућују Петрушине речи: „Иако нема још годину дана, показује да му је приврженија но мени ...”¹⁷ [...] „Што је бивала старија, све је више трчала за оцем”¹⁸ [...] „корача као он, заноси главом као он...говори као он”¹⁹. Та све снажнија и чвршћа Милушина веза са оцем значила је и све већу раздвојеност и удаљеност између ње и мајке, између онога што представља физички, стварни, реални живот и онога што припада сфери метафизичког, нестварног и иреалног. Тако се све више продубљује разлика, оно „опако, туђе и злослутно” између мајке и кћерке, што ће довести до трагедије.

Милушину различитост и особеност упознајемо најпре кроз мајчину причу о везаности и сличности са оцем, али и кроз причу о њеном школовању. Будући да је девојчица, Милушин полазак у школу био је праћен подсмехом и завишћу околине: „Нема скроба да се насрка, а хоће да школује женско чељаде”²⁰. Међутим, у њеној неочекиваној и натпросечној умној

¹⁴ Pavle Zorić, *Duh romana*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1980, 123.

¹⁵ Velimir Abramović, „Fenomen svesti u filozofiji”, *Svest: naučni izazovi 21. veka*, priredili Dejan Raković i Đuro Koruga, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir Ujedinjenih nacija, Beograd, 1996, 26–27.

¹⁶ Петар Сарић, *Пејџруша и Милуша*, Српска књижевна задруга, Београд, 1990, 47.

¹⁷ *Истио*, 14.

¹⁸ *Истио*, 18.

¹⁹ *Истио*.

²⁰ *Истио*, 19.

надарености коју је показала у школи, скрива се опасност удаљавања од стварног, физичког света и приближавања оностраности коју су остали именовали као „занешеност”, „замлаћеност”, „лудило”. То осећа и мајка Петруша: „[...] учитељ мисли да је са ђаком који добро учи све друго у реду”²¹. Због тога ће се, као и дечак из Ластве, наћи на удару оних који не схватају и не познају другу страну живота и који ће је жигосати као отпадницу.

Милушиној природи својствени су неки типично „сарићевски” архетипови или устаљени обрасци понашања које је он развио и код ликова у ранијим романима. Његове корене препознајемо већ у лику Хашима, дечака-богаља (у *Великом ахавском њрију*), док свој пуни израз добија у Тугомиру (у роману *Дечак из Ластве*). Напад каменицама ученика (већ на почетку Милушиног школовања), анатемисање које доживљава од околине, напад и силовање сеоских дечака и страх од мајке – показује оправданост њеног највећег страха, страха од Човека! Тако је на ширем плану Сарић развио идеју (првобитно најављену већ у *Великом ахавском њрију*) о злу које човек носи у себи које је немогуће победити, као и да су физички ружна и унакажена бића често духовно снажнија, племенитија али и „безазленија”, јуродива, што ће им послужити као параван од света и „човека”, чијим су нападима изложени. Нарочито се то односи на лик просјака који код Сарића има значење безгрешног, кроз чију благост препознајемо неку врсту пројављивања Бога у човеку. У роману *Петруша и Милуша* то је Кирило, „убоги просјак” у Бањанима, за кога доводе угледну Петрушу. У том контексту можемо говорити о систематичности понављања ликова и ситуација у Сарићевим романима. Тај став о вечном враћању, о припадности природи и космосу, о узалудности отпора према смрти (јер смрт није ништа друго до прелазак у други живот), који је најилустративније изражен у Милушином неприхватању реалног света, већ живота у *светију своје свесџи*, може се означити као њено егзистенцијално начело и етички императив, као веру у изабрани, а не наметнути живот. Њена тежња ка *вечносџи* (у којој је могућ живот са оцем кога више нема) само је „нереална награда за сталну патњу”, како је говорио Маркузе.²² Односно, емоционални еквивалент њене спознаје у директној је констелацији са њеним душевним склопом.

Једна од кључних тачки Сарићеве поетике у целисти јесте страх (па чак и наслов једног романа садржи у себи тај термин – *Страх од светлосџи*)²³. У роману *Петруша и Милуша*, „страх од човека”, као најснажније Милушино

²¹ *Исџо*, 21.

²² Herbert Marcuse, *Eros i civilizacija: filozofsko istraživanje Freuda*, preveo Tomislav Ladan, Naprijed, Zagreb, 1965, 101.

²³ Године 2018. објављен је и зборник о стваралаштву Петра Сарића, под називом *Сарић: свесџосџи, стварање, страх* (ур. Марија Јефтимјевић Михајловић и Жарко Миленковић), Дом културе „Грачаница”.

обележје, има тројако утемељење и тројако исходиште. Најпре, Милуша је Кирилова кћер (генетска предиспозиција ка заумном и ирационалном); друга два разлога везана су за извесне животне ситуације које су је обележиле: ноћ коју је као шестогодишње дете провела ван куће (страх који је „добрио облик”, удахнут му је живот) и страх да ће је мајка, након што је отровала оца, лишити живота. Тако је на ширем плану Сарић изградио своју *йоеџику ствараха*, о којој су критичари и тумачи његовог дела у више наврата говорили. Страх се у овом роману тројако манифестује и има троструке последице: 1) као Милушина потпуна заокренутост од света *реалној* (коме припада мајка) ка свету иреалном (коме припада умрли отац); односно, окретање од света људског ка пантеистичком и анималном; б) замењивање „живота” игром (*сусреџи* са оцем и игра са животињама постају једини смисао живота у коме нема места њеној јуродивости); в) испитивање сопствених граница у домену метафизичког (пењање на Жуту греду као метафора сизифовског, узалудног стремљења да се надвиси прародитељско проклетство).

Милушино опредељење за *живој* у *несиварном* Сарић нимало случајно обелодањује кроз њен почетак приче о очевој смрти. Тренутак у коме Отац (велико почетно слово, као и Мајка у *Дечаку из Ласџве*, имплицирају значење које има за оног ко приповеда) напушта овај свет, јесте она црта која јасно означава разлику између света *људи* (коме припада и мајка убица) и имагинарног света који ствара по креацији властите уобразиље. Као да је сав претходни живот био припрема за ново доба које је наступило. Њен „избор” није условљен само јуродивом и племенитом природом коју је наследила од оца и високо развијеном интелигенцијом, већ страхом да за њу у том свету који је створио човек (са изразитом конотацијом *анџичовека*) више нема места након очеве смрти:

„Од јуче, од кад су Оца однијели на носилима, почињем и мајке да се бојим... Страх неосјетно улази у огњиште, у ватру (и кад пламти и кад се дими), у кревет (завлачи се под покривач), у мој мали лежај у ћошку, у врата и њихову металну кваку, у полицу узидану у зид наспрам прозора, у млин за каву на задњој дасци полице, у рупице на црвоточном оквиру прозора”²⁴.

Страх је, дакле, она искра која је запалила све остатке *реалној* живота и натерала је да створи нови, *несиваран* живот у коме неће бити места за Човека. Милушина затеченост пред парадоксалношћу живота у којем се наша и њено обраћање мртвом оцу представља заокрет ка нестварном. Тако је настало „ново стање њеног духа”²⁵, у коме је стварно суштински замењено нестварним, реално иреалним, постојеће непостојећим. Али њена

²⁴ Петар Сарић, *Пејруша и Милуша*, 27.

²⁵ Саша Хаџи-Танчић, „Паралелна карактеризација ликова”, 1197.

виђења мртвог оца реалнија су од саме реалности у којој постоји жива мајка. У томе је „њена праведна казна за мајчину кривицу”²⁶, кривицу што је лишила живота сопствено дете и на тај начин казнила саму себе.

Такво стање Милушиног духа темељи се на *сћраку* као најснажнијем покретачу промена. Ноћ у којој је мајка, под кнежевом наредбом, истерује из куће и у којој као босоног шестогодишње дете, три месеца након очеве сахране, премрло од страха, прелази брдо до најближе колибе за спавање, јесте ноћ њеног преображаја („Та ноћ, у коју сам пропутовала Метеризе и приступила Госпавиној колибци иза које се трзао и лајао огроман пас Гаров, била је *окруила од сћраха*... а мени се чинило да се све мање плашим”). То је ноћ која је створила једну нову реалност, ноћ у којој је *сћраком* побеђен страх. Прво појављивање умрлог оца значило је одбрану од света али и победу тог истог света његовим непризнавањем (негирањем). Превладавање страха било је могуће једино директним суочавањем са њим, али и преласком на његову страну, с оне стране рационалног, што јој потврђују и очеве речи:

„[...] та ноћ промијениће те колико и дан (са животињама) на Метеризу, тако да ће људи, у заблуди с којом се рађају и умиру, закључити да си те ноћи полудјела... од страха!... Неспособни да схвате да си срећнија и слободнија од њих, они ће да те сажалевају, да моле Бога да ти памет поврне, или да те умори и муке ти прекрати [...]”²⁷.

„Присуство” оца након ове ноћи има двојаку антиципацију: као преваладавање страха од људи и као могућност да се живи жељеним животом: „Послије његове смрти његов поглед и његове руке почеше да дотичу и притискају моја чула [...]”²⁸. Појављивање оца увек је везано за јутарњу светлост, као еманацију чисте, божанске светлости и за пантеистичке пределе као аналогичне рајским пејзажима из којих је човек истеран. Тај њен *друи живои* јесте њен прави живот, у коме је имагинација моћнија од стварности, машта од реалности:

„[...] било је очигледно да се природа окреће и подешава према мени, да улази у свој друкчији живот, непознат човјеку [...]”²⁹.

Суровости живота у кући, у којој страхује од мајке и њених ноћних „долазника”, супротстављена је утопијска визија рајских предела у којима се, са светлошћу, јавља умрли отац. Тако се двоструко заснованој приповести и људској природи прикључује и двоструко артикулисана стварност, као реалност и као фикционалност, у чијој разлици лежи опасност латентног сукоба.

²⁶ *Исџо*, 1198.

²⁷ Петар Сарић, *Пејруша и Милуша*, 155.

²⁸ *Исџо*, 45.

²⁹ *Исџо*, 46.

Нити је Петруша спремна да прихвати Милушин свет маште (јер је подсећа на Кирилово лудило: „Она не може да поднесе што личим на Оца”³⁰), нити Милуша може да прихвати свет човека (живот обележен злом). Због тога је свака истина релативна, јер се рађа на граници ова два успостављена и међусобно супротстављена света, на шта упућују Милушина запажања:

„За оно што не стиже до тебе кажеш да не постоји, па ти се они који су то и видјели и чули смију... Отуда је свака истина варљива, па не знаш шта узимати озбиљније: оно што видиш и дотичеш или оно чему никаква прилаза нема [...]”³¹.

Милушине визије у којима разговара са оцем подупиру схватање да је свет имагинације реалан колико и живот сѝам, односно да је чува од суровости „стварног” света. Њене надреалистичке апстракције и пантеистичке визије основа су на којој се темељи њена лична религија. „Они који у лепим стварима налазе лепа значења просвећени су. За њих има наде”, писао је Оскар Вајлд у уводу *Слике Доријана Греја*.³² На том принципу заснована је и Милушина јуродивост, тачније *јуродуховљеностѝи*, која подразумева одсуство свега негативног (ружног, страшног, мрачног, ниског, злог). Очево појављивање са светлошћу блиско је хришћанској доктрини да истинско кретање није кретање тела кроз физичко време и простор, већ кретање духа кроз безвременски и безгранични простор.

Пројекција таквог духовног кретања код Сарића дата је кроз Милушину *иѝру* са мртвим оцем, биљкама и животињама. Ако је игра „темељ човекове слободе” и „једина потврда његове човечности која је само то док траје игра”³³, Сарићева Милуша је најслободније биће које успева да се вине до разумевања онога што је *још ѝеже*: до „схватања уметности живота”³⁴. Игра је битна карактеристика човека, она је делатност богата смислом, *ѝемељни феномен људској оѝѝанка*. Игра ствара ред, ствара правила, издваја се из тока живота, у њој се дете, песник и првобитни човек налазе у свом првобитном стању. То првобитно стање подразумева *a priori* ослобођеност од свих наталожених искустава психе и искустава историје. Игра у којој од цвећа и трава Милуша и замишљени отац праве ликове животиња, које потом оживе, није само пука игра, већ је то „идеално царство” (Гадамер)³⁵, аутономија која се

³⁰ *Исѝо*, 30.

³¹ *Исѝо*, 47.

³² Оскар Вајлд, *Слика Доријана Греја*, превео Лазар Мацура, Народна књига, Београд, 2004, 5.

³³ Fridrih Šiler, *O lepom*, prevod i komentari Strahinja Kostić, izbor i predgovor Miljan Mojašević, Kultura, Beograd, 1967, 163.

³⁴ *Isto*.

³⁵ Hans Georg Gadamer, *Istina i metoda: osnovi filozofske hermeneutike*, prevod Slobodan Novakov, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978, 111.

опире спољном туторству друштва. У њему влада принцип *хармоније* који је супротстављен Петрушином свету обележеним *хаосом*. Милушина игра има свој умни *џоредак*, она бива потиснута у област привида, у област чулног појављивања. Надилазећи обичну људску делатност, она осмишљава игру у којој се у непосредну везу доводе структура човека и структура космоса. У том царству у коме се животињама удахњују душе, време је релативно. Оно траје колико траје и игра („Наши метеришки тренуци прећи ће у вријеме које ће се обиљежавати и мјерити вјечношћу”³⁶). Тако се игра показује као *борба* против зла, па је на ширем плану посматрано, Сарићева идеја о борби два супротстављена света, добра и зла, садржана управо у *иџри* коју Милуша игра са замишљеним оцем:

„Ја и Отац заједно водимо ту борбу (ту *иџру!*) која неће бити лака... Кад ситница из дјетињства остане нетакнута, ја сам срећна јер знам да сам побиједила: има ли веће љубави од оне коју (као дијете) налазиш код животиња и растиња, има ли јаче потврде да си ускочила у *иџру* природе која кружи око тебе и у теби..., другим ријечима, да си устала против зла које човјек, што свјесно што несвјесно, сам себи подмеће? [...]”³⁷.

Милушина игра са оцем који се појављује на Метеризу истовремено је и игра са животом и игра са смрћу. Она означава „идеално царство” коме се Милуша приклања, замишљени живот испуњем чистом љубављу и ослобођен сваког људског зла, што истовремено антиципира потпуни раскид са стварношћу и опредељење за живот у „другој стварности”. То делимично потврђује и Милуша: „нема опасније игре од оне која те одводи у непознато и која је најмање игра [...]”³⁸. Чак и очев смех не личи на смех већ на хук „који је долазио из подземног пространства”³⁹, тамо одакле је његов дом. То сведочи о Милушиној распоућености бића између два света којима припада, с великом извесношћу да се до краја преда једном од њих. Или, другачије речено, та *велика џприродна џзорница* коју је изградила њена помућена/просветљена свест јесте „полигон” за стварни живот на који је осуђена („С животињама које је направио Отац... почињао је мој нови живот”⁴⁰). Изненадно појављуваће неименованог Човека (са „слепљеним носом”, какви су сви мајчини посетиоци) који руши слике животиња направљене од ливадског цвећа, јесте онај Милушин страх од људи који се из реалности претаче у свет маште и фикције. Тај страх је неће сломити већ, напротив, припремити за живот који живи по повратку с Метериза кући. Страх се показује као трансформација Милушиног сензибилног бића у биће које се фикцијом брани од реалности,

³⁶ Петар Сарић, *Петруша и Милуша*, 53.

³⁷ *Исџо*, 70.

³⁸ *Исџо*, 50.

³⁹ *Исџо*.

⁴⁰ *Исџо*.

негирајући је и не признавајући је за део свог имагинарног света. Њена свест је обременена једним нови искуством, искуством *очеве љубави* коју налази чак и после његове смрти. То искуство одредиће њен будући однос са мајком као све веће удаљавање од ње (и Човека), а све снажнију везу и припадност фиктивном свету и свету природе:

„Нек те не брине што је човјек раскомадао наше животиње на Метеризу..., он им, видјећеш, ништа није наудио: све су, живе и здраве, умакле у шуму... Заједно с онима којима су се придружиле, заједно са звијери-ма од којих се човјек плаши, оне су од данас твоји пријатељи..., с њима ћеш се играти онако како си се малоприје играла на Метеризу..., оне ће те, шћери, учити љубави за коју човјек не зна, с њима ће се, и предмети и жива створења око тебе, промијенити..., све што ти се буде догађало, излазиће из данашњег дана на Метеризу..., свијет у ком си досад живјела остао је иза тебе [...]⁴¹.

Милушина игра која све више поприма димензију заумног, постаје њен начин одбране од реалности света који је окружује. Ту игру (коју често изједначава са самоћом, јер је одиграва управо у самоћи), Милуша је свесно изабрала као пут на који јој је отац указао, желећи да је заштити од мајчиног (и не само мајчиног) зла. Оног тренутка када игра стане, нестају и сви одбрамбени зидови иза којих се чува од људског зла:

„Тако бива кад стане игра, кад сијевне разум и повуче границу између земаљског и небеског као што је повлачи црвени кров између куће и свега што је над њом⁴².

Тако се Милушина приповест претаче у *јричу о ијри*, неку врсту Торкановог плеса по ивици моста, са сталном могућношћу да склизне у лудило. Будући да настаје на граници са стварним и могућим, Милушина игра допушта могућност оживљавања неживог света, могућност персонификовања животињског света коме се приписују људска својства (али без негативног предзнака иманентног човеку), али постоји и могућност замене једне свести другом, туђом, па се Милушина свест све више приближава очевој, наговештавајући потпуно укидање границе. То значи да и Милушина прича све више постаје очева, да се ниште границе између оног што она приповеда и што би Кирило (да је жив) испричао („Можда ће једног дана Очев глас, од почетка до краја, бити од самих речи, можда ће настати *Очева јрича...*⁴³). Они свеједно припадају једном свету, а другом Петруша. Кирило је онај који зна (*celui qui sait*), познаје боље од других зло које пребива у човеку (па и у Петруши) и зато се као *свевидећи* јавља у Милушиној свести да је упозори и припреми за оно што следи:

⁴¹ *Исџо*, 53.

⁴² *Исџо*.

⁴³ *Исџо*, 48.

„Послије игре са Оцем и животињама на Метеризу, звијери не само што не бјеже но се окупљају око мене, лијежу поред мене, пружају ми шапе, ја њима руке..., у очима им стоји колико су спремне да се жртвују за мене... Кад разумијем њихов говор, најчешће чујем: *дранићемо те од човјека!* [...]”⁴⁴.

Милушино *приближавање* оцу испољава се као њено удаљавање од реалности. Она се све више приближава *оносџраном* истовремено удаљавајући се од онога што зове Човеком (сличну идеју налазимо и у *Великом ахавском џрију*). Тај процес, та промена, имају своју цену која се скупо плаћа, „некад животом, некад несаницом”⁴⁵. То промена код Милуше покренуће мајку Петрушу на размишљање како је „све више хвата његово (Кирилово, *џрим*. М. Ј. М.) лудило”, али и причу околине да је она чудно дете какво се „на ове стране није рађало” и како ће и после њене смрти остати прича („буде ли Племе присиљено да се сели, с њим ће и прича о Милуши”⁴⁶). Овај процес коинцидира са књижевним поступком примењеним у роману *Суџра сџиже Госџодар*. Наиме, Господарова тиранија реципрочно је расла са брзином којом се мутила његова свест и обрнуто, Господар је показивао све веће знаке лудила што је био свирепији према поданицима. У истој узрочно-последичној вези налази се Милушино удаљавање од реалности и спознање среће са удаљавањем од света реалности. Што је живот посматрала са веће удаљености, то је проналазила више разлога за срећу. Они се нису налазили у ономе што чини реалан живот, већ напротив – мирни и радосни тренуци постојали су у имагинарном свету маште која је претила да пређе с оне стране разума. Блаженство које проналази у замишљеној игри са мртвим оцем рађало је неку тајновиту и загонетну, али умирујућу и охрабрујућу везу са „вишим светом” који „обичан” човек не разуме:

„Отац ми је рекао да је све на овом свијету повезано: и камен, и цвијет, и дрво, и земља, и небо... да ништа на овом свијету није само...”⁴⁷

[...]

„Отац ми је рекао да је мјеста у којима чувам ајван (Метеризе, Шумљата долина, Селина) удесио за мене, *њих ће човјек више да се џлаши и све чешиће да их залази...* То су три одвојена кутка, три заклопљене кутије на земљи, у којима нема мржње ни бола, у којима су једнако срећни: биљка, животиња и Милуша! [...]”⁴⁸.

Новооткривени рај, нека врста хармоничног космичког поретка, пружао јој је уточиште од човека као извора зла и једино је у њему било могуће

⁴⁴ *Исџо*, 120.

⁴⁵ *Исџо*, 117.

⁴⁶ *Исџо*, 89.

⁴⁷ *Исџо*, 106–107.

⁴⁸ *Исџо*, 121.

остварити тренутке апсолутне среће. Свест о *јединстви*у свих живих бића, свих ствари и појава коју Сарић приписује својој необичној јунакињи, девојчици Милуши, дао је и читавом роману једну нову димензију. Проткан њеним заумним обасјањима, њеном хармоничном визијом *везе* између појавног и непојавног света, Милушин „просветљен” лик баца светлост на читава приповест и отвара просторе наде за живот у другачијој стварности, другим речима – отвара простор слободе.

Једини знак (особина) *човека* у њој био је страх. Страх од људског зла које увек прети да победи добро, зла које пребива у свима, па и у најближима. Отуда се читава Милушина прича из сфере имагинарног артикулише као покушај да се сачува оно чисто у души или покушај да не превлада зло. На том фону заснована је и њена перцепција света и људи – иако се плаши, она их не осуђује. Она не мрзи мајку зато што је ова повређује, али је страх једини начин да сачува аутономију „повлашћених простора” свог новоствореног света:

„Страхујем од човјека који, у односу на мене, има само једну потребу: да ме удије!... Такав задатак, ако га добије, може да изврши и моја мајка!..., па је разумљиво што почињем и ње да се плашим [...]”⁴⁹.

Но, на исти начин на који Петруша испитује сопствене границе у сфери егзистенцијалног, физичког и телесног, тражећи одговоре о себи у препуштању телесном уживању са мушкарцима, и Милуша се не задовољава новопронађеним миром којим се заклањала од мајчиних грулости, неразумевања и осуђивања околине, већ своје домете испитује у сфери метафизичког, опсесивно желећи да раздије примитивне предрасуде о Жutoј греди. Тако се Милушино удаљавање од реалности и Петрушино све јаче везивање за окове живота показује као сукоб две супротстављене силе, као сукоб метафизике и физике, чији ће резултат неминовно бити трагичан. Ако је „човеково знање ограничено”⁵⁰, као што је Милуша тврдила, било је потребно изаћи из тог оквира „човека” и винути се у опасну сферу оностраног по одговор на питање: шта је Човек заправо? Тај одговор лежао је у забрањеном пењању на Жуту греду, чија је боја метафора анагогијског циља ка Небу и Богу, „инкарнација спаса од мржње, семена зла и суровог света”⁵¹ (за разлику од Црвене стијене у *Господару*, која је симбол греха). Милушино пењање на Жуту греду требало је да буде „откриће човека”, његово огољавање до сржи, раздијање његовог „сујевеља и заслијепљености”, његове „зверске чељусти”.⁵² Напослетку, тај подухват требало је да значи откривање Истине

⁴⁹ *Исио*, 169.

⁵⁰ *Исио*, 122.

⁵¹ Даница Андрејевић, „Равнотежа физике и метафизике”, 144.

⁵² Петар Сарић, *Пејџруша и Милуша*, 134.

о човеку и његовом лицемерју, што се као подтекст провлачи у већини Сарићевих романа:

„Људи се плаше Жуте греде, већина не смије ни да јој приђе: она свједочи о неком срамном удиству о ком је забрањено причати. А јавно се говори како је та Стијена *небески цвијет* у *Бањанима*. Јесу ли људи одвазда тако кажњавањи: свој највећи пад дижу до светиње без које би њихов опстанак био незамислив – а све да би покрили истину о себи која их, од памтивијека истијем начином, постиђује, док они неразумно срљају даље увјерени да се од самоубилачке истине може правити спасоносна лаж!”⁵³

У причи о Жутој стијени препознајемо модификовани образац легендарне приче о проклетству Којадиновића и њиховом инцестуозном пореклу: „[...] на Стијени Зеленог осоја, догодио се тај срамни људски чин (дјевојка, која је затрудњела од рођеног брата, попела се на Стијену са братом, који је усмртио њу па себе, *одсијекао јој главу ножем оштријим од иламена, и од њене крви стијена добила иу доју [...]*. Отуда је овом народу пошло наопако, пратио га сваки баксузлук [...], све што су предузимали, за шта су се борили и главе давали, наносило је зло и њима и другоме [...]”⁵⁴. Жута греда је људска измишљотина, сматра Милуша, јер је прост човек измислио како би „зауздао своју зверску чељуст [...]”⁵⁵. Безбројни покушаји пењања на њен врх који су се завршавали смрћу многих у амбису, бесмислени су колико и уверење људи да зло не пребива у човеку самом, него изван њега. Тријумф људског зла, апсурда над смислом, оличен је у сцени Милушиног каменовања, у којој се понавља трагична судбина дечака Тугомира из претходног романа. Када је била готово на врху полетеле су каменице петорице момака ка Милуши, које су је затим, онесвешћену, збациле са стене. Тако крваву, младићи су је силовали. Натуралистички обојен приказ тријумфа зла, додатно је оснажен апсурдом када је уместо очекиване казне за младиће, на сеоској скупштини Милуша (заједно са мајком Петрушом) анатемисана и означена као главни кривац за зло почињено над њом?! Тај *догађај са Жућом њредом*, дуго је био скриван и од самог кнеза (будући да се догодио за време његовог одсуства), да би на крају и сâм дознао и издао Петруши наређење да отрује рођено дете.

Тако се људско зло, као што је и мотоом романа наговештено, метафоришно надвисује над свим људским вредностима, ништећи их и сламајући. Милушина „друга стварност” постаје недостижан сан о срећи идеалног света у коме влада љубав. Тај симбол *недосећуће среће* понавља се као и у другим Сарићевим романима. На тај начин писац „у коријен своје поетике

⁵³ *Истио*, 170.

⁵⁴ *Истио*, 170–171.

⁵⁵ *Истио*, 134.

смјешта принцип грчке трагедије, сукоб јединке са друштвом и тзв. кривицу без кривице, кад су у питању млади јунаци дјела.⁵⁶

У композиционом и структуралном погледу, роман *Пеѝруша и Милуша* представља врхунац Сарићевог прозног умећа, приповедачког поступка и нараторске технике. У погледу тематике и поетике, он наставља да продубљује феномене и ноумене људске природе, да универзализује идеју о људском страдању, али да том страдању предодреди и претпостави *ѝричу о сѝирадању*, као начелу које претходи свеколикој људској историји. Прво је настала прича, па је створен човек, као да произлази из Сарићевог пера. Прича, мит, легенда отуда су чувари истине о људској природи, његовој историји и његовој судбини. Супротстављајући две приче, два различита виђења *исѝорије* човековог посрнућа, при чему је једна заснована на *факѝиѝиѝиѝеѝу* (присуству зла у човеку), а друга на *фикѝиѝиѝиѝеѝу* (човековој потреби да се вине изван *ѝросѝора* зла, то јест врати „стању пре знања”, пре прародитељског греха), Сарић је написао *роман-ѝричу* или, тачније, *роман о ѝричи*, која се својом универзалношћу значења уздиже над свим појединачним представама и причама о људском страдању кроз историју. Јер, прича је већа и од страдања самог, а живот трајнији и од човека-појединца.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

- Андрејевић, Даница. „Равнотежа физике и метафизике”. *Летѝоѝис Маѝиѝце срѝске*, год. 167, књ. 447, св. 1 (јануар 1991): 141-145.
- Вајлд, Оскар. *Слика Доријана Греја*, превео Лазар Маѝура. Београд: Народна књига, 2004.
- Gadamer, Hans Georg. *Istina i metoda: osnovi filozofske hermeneutike*, prevod Slobodan Novakov. Sarajevo: Veselin Masleša, 1978.
- Zorić, Pavle. *Duh romana*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1980.
- Јефтимијевић Михајловић, Марија. „Значај приче и причања (структурно двогласје као семантички слој романа *Пеѝруша и Милуша* Петра Сарића)”. *Баштина*, св. 42 (2017): 73–82.
- Јефтимијевић Михајловић, Марија. *Мѝѝ(о)ѝоѝѝика романа Пеѝра Сарића*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 2021.
- Ковач, Никола. „Моралне димензије фолклорне прозе”. *Књижевностѝ*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10 (1991): 1187-1189.
- Копривица, Драган. „Велики ахавски ѝрѝови Петра Сарића”. *Сѝварање*, год. 55, бр. 1–5 (1999): 229-243.

⁵⁶ Драган Копривица, „Велики ахавски ѝрѝови Петра Сарића”, *Сѝварање*, год. 55, бр. 1–5, 1999, 243.

- Marcuse, Herbert. *Eros i civilizacija: filozofsko istraživanje Freuda*, preveo Tomislav Ladan. Zagreb: Naprijed, 1965.
- Недић, Марко. „Два гласа исте приче”. *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10 (1991): 1190-1195.
- Недић, Марко. „Романи Петра Сарића”. У: *Савремена српска проза: зборник бр. 30*. Трстеник: Народна библиотека „Јефимија”, Трстеник, 2014. 123–131.
- Пенчић, Сава. „Одабрани круг”. *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10 (1991): 1191-1201.
- Сарић, Петар. *Петруша и Милуша*. Београд: Српска књижевна задруга, 1990.
- Tomović-Šundić, Sonja. *Književno-antropološki portreti*. Podgorica: CID, 2006.
- Хаџи Танчић, Саша. „Паралелна карактеризација ликова”. *Књижевност*, год. 46, књ. 92, бр. 9/10 (1991): 1196-1198.
- Šiler, Fridrih. *O lepom*, prevod i komentari Strahinja Kostić, izbor i predgovor Miljan Mojašević. Beograd: Kultura, 1967.

Marija Jefimijević Mihajlović

**ON FOOLISHNESS FOR CHRIST, COGNITION AND SUFFERING:
ONE FEMALE CHARACTER IN NOVEL *PETRUŠA AND MILUŠA*
BY PETAR SARIĆ**

Abstract: The paper analyzes special character Miluša from the novel *Petruša and Miluša* by Petar Sarić, who in his entire oeuvre drew attention with his extraordinary composition and style. Introducing elements of magical realism, fantastic, irrational and somnabulistic, in this atypical female character Sarić pointed out the ontological connection between cognition and suffering, foolishness for Christ and tragedy.

Keywords: Petar Sarić, *Petruša and Miluša*, poetics, tragic, fantastic, irrational, animistic, fear

Received 17. 09. 2021 / Accepted 20. 11. 2021.

Издавач / Publisher

Научно удружење за развој српских студија (НУРСС), Нови Сад /
Association for the Development of Serbian Studies, Novi Sad

Лектура и коректура / Proofreading

Јованка Алимпић Вујичић / Jovanka Alimpić Vujičić

Припрема за штампу / Formatting

Татјана Цавнић / Tatjana Cavnicić

Корице / Cover Design

Ненад Свилар / Nenad Svilar

Штампа / Print

НС МАЛА КЊИГА ПЛУС, Нови Сад / NS MALA KNJIGA PLUS, Novi Sad

Тираж / Print Run

300 примерака / 300 copies

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.163.41

821.163.41

SERBIAN Studies Research / главни уредник Борис Булатовић. – Год.
1, бр. 1 (2010)- . - Нови Сад : Научно удружење за развој српских студија,
2011- . – 25 cm

Годишње. – Текст на разним језицима. – Резимеи на срп. и енгл. језику.

ISSN 2217-5210

COBISS.SR-ID 262351623